

СЕМАНТИЧНА ТИПОЛОГІЯ АНГЛОМОВНИХ ЛЕКСИЧНИХ ОДИНИЦЬ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО ХАРАКТЕРУ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ

Н.М. Ковальчук, канд. пед. наук (Харків)

На основі проведеного аналізу англомовного тексту, авторка пропонує семантичну типологію лексичних одиниць у галузі охорони довкілля з метою подальшого дослідження особливостей їх перекладу українською мовою.

Ключові слова: лексична одиниця, типологія, лексико-семантична група.

Н.Н. Ковальчук Семантическая типология англоязычных лексических единиц терминологического характера в области охраны окружающей среды. На основе проведенного анализа англоязычного текста, автор предлагает семантическую типологию лексических единиц в сфере окружающей среды с целью дальнейшего исследования особенностей их перевода на украинский язык.

Ключевые слова: лексическая единица, типология, лексико-семантическая группа.

N.N. Kovalchuk. A semantic typology of the English terminological lexical units in the sphere of environmental protection. Basing upon the results of an English text analysis, the author suggests semantic typology of the language units in the environmental field to further research the peculiarities of their Ukrainian equivalents.

Key words: language unit, typology, lexico-semantic group.

Розвиток технологій у галузі охорони довкілля спричинює виникнення нових термінів, що призводить до виникнення проблеми їх перекладу, зокрема українською мовою з англійською. Високі темпи цього процесу та потреби міжнародного спілкування й зумовлюють *актуальність* даної проблеми, яка включає в себе різні аспекти, зокрема типологію відповідних лексичних одиниць (ЛО) термінологічного характеру [1; 2].

Об'єктом нашого дослідження є семантична структура ЛО термінологічного характеру в англомовних текстах, що стосуються охорони довкілля, а предметом є співвідношення різних семантичних груп таких ЛО.

Метою дослідження було встановлення найбільш частотних англомовних лексико-семантичних груп (ЛСГ) для позначення понять у галузі охорони довкілля з метою їх подальшого аналізу та перекладу українською мовою.

Досягнення згаданої мети потребувало вирішення низки завдань дослідження: вибір матеріалу, вибірка масиву англомовних термінологічних ЛО та їх аналіз, формулювання висновків.

Методи дослідження включали аналіз семантичної структури ЛО в англомовних текстах та їх подальший розподіл на ЛСГ.

Матеріалом дослідження послужили оригінальні англомовні тексти у галузі охорони довкілля загальним обсягом 40 000 друкованих знаків, з яких було відібрано 300 ЛО, що були розподілені на 6 лексико-семантичних груп (ЛСГ), склад яких подано далі [3].

Перша лексико-семантична група (ЛСГ-1) налічує 86 ЛО термінологічного характеру, що відносяться до промислової номенклатури. Це складає 29% від загальної кількості вибірки. ЛСГ-1 включає три семантичні підгрупи. До першої відносяться 37 ЛО, які позначають промислові об'єкти, знаряддя або продукти праці, виробничі процеси наприклад, *centrifugal separation* – центрифугування, *coal-fired plants* – заводи, що працюють на твердому паливі, *dispersion techniques* – способи розсіювання, *effluents* – промислові відходи, *electrostatic precipitation* – електроосадження, *filtering* – фільтрування, *gas pumps* – газові насоси, *hose-and-nozzle control* – засіб контролю шлангів-соплів, *internal combustion engines* – двигуни внутрішнього згорання, *sanitation* – каналізація, *secondary pollutant* – вторинні забруднюючі речовини, *smelter* – плавильна піч, *stack* – димова труба, *waste discharges* – зливання стічної води, *waste treatment facilities* – обладнання для очищення стічної води.

Друга підгрупа ЛСГ-1 включає 4 ЛО термінологічного характеру для позначення торговельних

знаків – *Chrysler* – Крайслер, *Ford* – Форд, *General Motors* – Дженерел Моторз, *Volvo* – Вольво.

До третьої підгрупи ЛСГ-1 входять 45 ЛО термінологічного характеру, що позначають характеристики виробництва, наприклад, *adequate margin of safety* – адекватний коефіцієнт безпеки, *noncontinuous emission limitations* – тимчасові обмеження викидів, *absence of an indication* – відсутність вказівки, *air pollutant* – повітряний забруднюючий агент, *competitive disadvantage* – конкурентний бар'єр, *effect* – наслідок, *externalities* – екстерналії (зовнішні фактори), *enforced shutdown* – примусове закриття, *exhaust treatment* – модифікація вихлопних труб, *failure* – невиконання, *feasibility* – можливість виконання стандартів, *free-wheeling exercise* – вільна експлуатація, *grant the suspension* – давати відстрочку, *industrial safety* – техніка безпеки на виробництві, *new source performance standards* – стандарти продуктивності нових джерел, *operating methods* – методи обслуговування, *performance* – експлуатаційні якості, *reasonably available control technology* – обґрунтовано доступна технологія контролю, *regulatory sophistication* – регулятивне удосконалення, *subsequent maintenance* – подальше дотримання, *suspension* – призупинення дії, *threshold* – встановлений мінімальний рівень.

Друга лексико-семантична група (ЛСГ-2) налічує 59 ЛО термінологічного характеру, що становить 20% від загальної кількості вибірки. Вона включає в себе юридичну термінологію, а саме найменування організацій і документів щодо охорони довкілля, заходів впливу на порушників, тощо, наприклад, *Clean Air Act (CAA)* – Акт щодо чистоти повітря, *burden of proof* – тягар доказів, *conflict of interests* – конфлікт інтересів, *court fixed standards* – стандарти, встановлені судом, *continuous control* – постійний нагляд, *control technique* – метод контролю, *direct regulations* – пряме врегулювання, *discretion* – розпорядження, *emission standard* – емісійний стандарт, *enforceability* – володіння позовною силою, *Environmental Protection Agency (EPA)* – Управління з охорони навколишнього середовища, *equitable discretion* – справедливий розсуд, *executive order* – виконавче розпорядження, *exemption* – звільнення, *federal law* – федеральний закон, *file a motion* – подати клопотання, *government intervention* – втручання уряду, *hardly explained assumptions* – припущення, що важко спростувати, *illegitimate action* – незаконна дія, *injunction* – судова заборона, *interim sanction* – тимчасова санкція, *last*

resort – остання інстанція, *permanent damages* – компенсація за вчинення тривалої шкоди, *license* – дозвіл, *lower court* – суднижчої ланки, *National Ambient Air Quality Standards (NAAQS)* – Національні стандарти якості навколишнього повітря, *power of eminent domain* – право на примусове відчуження приватної власності, *precedent* – прецедент, *primary responsibility* – первинна відповідальність, *promulgate penalty* – оголосити покарання, *property rights* – права власності, *principle of prevention of significant deterioration* – принцип запобігання значним пошкодженням, *remedy* – засіб судового захисту, *rulemaking procedures* – законодавчі процедури, *standards attaining record* – запис щодо виконання стандартів, *waiver* – відмова у суді

Третя лексико-семантична група (ЛСГ-3) налічує 48 ЛО термінологічного характеру, що становить 16% від загальної кількості вибірки. Вона складається з ЛО, що позначають хвороби, спричинені забрудненням довкілля, їх причини, назви хворобливих станів, наприклад: *abnormality* – порушення, *adaptation disease* – хвороба адаптації, *arteriosclerosis* – артеріосклероз, *beneficial changes* – благодійні зміни, *biological well-being* – біологічне благополуччя, *bronchitis* – бронхіт, *cancer* – рак, *cardiac ailments* – серцеві захворювання, *cardio-vascular system* – серцево-судинна система, *cause disability* – спричинити інвалідність, *congenital illness* – природжена хвороба, *diminish risk* – зменшувати ризик, *drastic medicine* – необхідні ліки, *emphysema* – емфізема, *hard-restoring structures* – складновідновлювані структури, *harmlessness* – нешкідливість, *health-linked factor* – фактор, пов'язаний зі здоров'ям, *illness modification* – модифікація хвороби, *mortality rate* – коефіцієнт смертності, *nidus* – джерело хвороби, *non-health factors* – фактори, що не впливають на здоров'я, *occupational disease* – професійна хвороба, *pathogenic cognition* – патогенний стан, *process of interact* – процес взаємодії, *quick-healing effect* – швидкодіючий ефект, *rarity* – розрідженість повітря, *recessionary effect* – спадковий вплив, *relief* – полегшення, *respiratory diseases* – респіраторні захворювання, *self-aggravating state* – стан, що автоматично погіршується, *sound wave* – звукова хвиля, *specific complaints* – специфічні хвороби, *target complains* – чітко окреслені симптоми, *two-sided responses* – двосторонні реакції, *vitality* – життєздатність.

Четверта лексико-семантична група (ЛСГ-4) складається з 48 ЛО термінологічного характеру (16%

від загальної кількості вибірки), які відносяться до галузі економіки, наприклад: *allocate ownership* – розподілити власність, *balance sheet* – балансова відомість, *collective (public) goods* – суспільні (колективні) блага, *commodity* – товар, *compensatory damages* – компенсаційне відшкодування збитків, *competition affecting substitutes* – товари-замінники, що впливають на конкуренцію, *consumer costs* – споживчі видатки, *co-owner* – співвласник, *corrupt activity* – корупційна діяльність, *cost-benefit analysis* – аналіз витрат і доходів, *direct resulting costs* – кінцеві видатки, *economic infeasibility* – економічна неспроможність, *economic output* – економічне виробництво, *estimated cost* – розрахункова вартість, *exemplary damages* – штрафні збитки, *forfeiture* – конфіскація майна, *free market* – вільний ринок, *inadequate incentives* – недостатнє заохочення, *indemnity* – компенсація, *inflationary effects* – вплив інфляції, *interests in land* – частка у власності на землю, *land bargaining* – укладання угод щодо земель, *margin of safety* – коефіцієнт безпеки, *marginal utility* – гранична корисність, *moratorium on construction* – мораторій на спорудження, *mortgage* – іпотечна застава, *multiple ownership* – колективна власність, *offset* – компенсація, *preemption* – використання переважного права покупки, *relief* – звільнення від сплати податків, *subsidies* – субсидії, дотації, *substitutes* – товари-замінники, *tax deduction* – податкове вирахування, *total value* – загальна вартість, *transaction* – угода, *upward adjustment* – підняття вартості, *value* – ринкова ціна.

П'ята лексико-семантична група (ЛСГ-5) об'єднує 35 (12% від загальної кількості вибірки) загальних та специфічних екологічних термінів, наприклад: *air-*

retaining impediment – перешкода, що утримує повітря, *ambient air* – навколишнє повітря, *carrying capacity* – потенціальна місткість екологічної системи, *clean-burning composition* – склад, що згоряє без забруднення повітря, *emission standards* – емісійні стандарти, *exhaust emissions* – викиди вихлопних газів, *feedlot* – майданчик для відгодівлі худоби, *human-carried pollution* – забруднення, спричинене діяльністю людини, *immediate vicinity* – безпосередня близькість, *long-standing sanitation* – тривалий процес очистки, *mineral rights* – право на добування природних копалин, *natural resources* – природні ресурси, *offensive odor* – неприємний запах, *outright pollution* – виключне забруднення, *overexploitation* – надмірна експлуатація

Шоста лексико-семантична група (ЛСГ-6) включає 24 (7% від загальної кількості вибірки) назви хімічних елементів, процесів, а також забруднюючих агентів, наприклад: *acidity* – кислотність, *aluminum* – алюміній, *carbon monoxide* – чадний газ, *effluents* – промислові відходи, *ethanol* – етанол, *exhaust emissions* – викиди вихлопних газів, *finest particles* – тонко дисперсні мікрочастки, *fuel vapors* – випаровування бензину, *gaseous hydrocarbons* – газоподібні вуглеводні, *gasoline composition* – склад бензину, *hazardous air pollutant* – токсична речовина, що забруднює повітря, *hydrocarbons* – вуглеводні, *nitrate* – нітрат, *oxidant* – оксидант, *oxygen* – кисень, *oxygenated fuel* – оксигеновмісний бензин, *ozone* – озон, *secondary pollutant* – вторинні забруднюючі речовини, *sulfate* – сульфат, *sulfuric acid* – сірчана кислота.

Загальні результати розподілення ЛО за лексико-семантичними групами представлені у вигляді відсоткової діаграми (див. Рис 1)

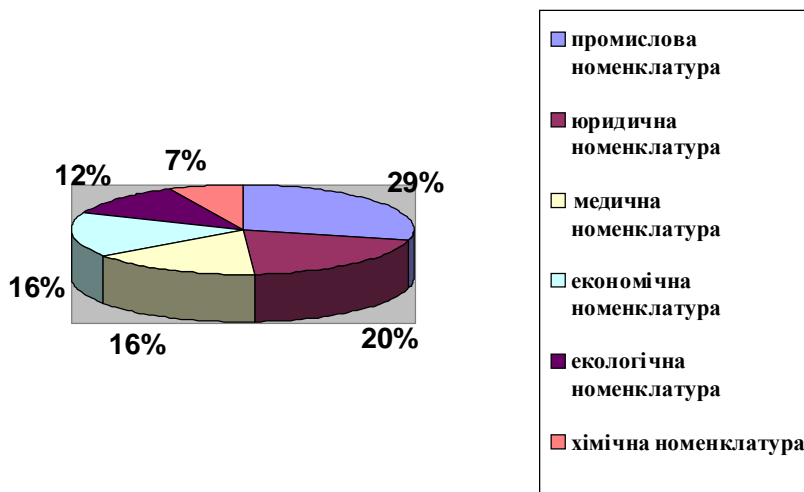

Рис 1. Розподіл ЛО на лексико-семантичні групи

Таким чином, найчастіше у тексті зустрічались ЛО термінологічного характеру промислової номенклатури (29% від загальної кількості вибірки), які позначають промислові об'єкти, знаряддя або продукти праці, виробничі процеси, торговельні знаки, характеристики виробництва. Друга поширена семантична група – це ЛО юридичної номенклатури, а саме положення і документи щодо охорони середовища, а також заходи впливу на порушників (20% від загальної кількості вибірки). Менш розповсюдженими в тексті виявилися група ЛО медичної номенклатури, які позначають хвороби, спричинені забрудненням довкілля, їх причини, назви хворобливих станів, а також група ЛО економічної номенклатури, які позначають загальні поняття (по 16% від загальної кількості вибірки). Ще менш поширеною виявилася група, що складалася з ЛО термінологічного характеру на позначення загальних та специфічних екологічних понять (12% від за-

гальної кількості вибірки). Найрідше зустрічалися ЛО термінологічного характеру на позначення назв хімічних елементів, процесів, а також забруднюючих агентів. (7% від загальної кількості вибірки).

Перспективою нашого дослідження вбачаємо у проведенні аналізу особливостей перекладу ЛО кожної ЛСГ, які доцільно враховувати при навчанні майбутніх перекладачів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева И.С. Введение в переводоведение: [Учеб. пособие для студ. филол. и лингв. фак. высш. учеб. заведений] / Алексеева И.С. – СПб. : Филол. фак-т СПбГУ; М. : Академия, 2004. – 352 с.
2. Латышев Л.К. Технология перевода : [Учеб. пособие по подготовке переводчиков (с немецкого языка)] / Латышев Л.К. – М. : НВИ-ТЕЗАУРУС, 2000. – 280 с.
3. Findley R.W. Environmental law in a nutshell / R.W. Findley, D.A. Farber. – London : Longman, 1999. – 537 p.